CATALUNYA DINS EL MÓN MEDIEVAL

La Inquisició a través dels segles

12 de gener de 2020

Itinerari: Girona, castell de Sant Miquel, Puig Estela i Girona

SEAS Secció Excursionista de l'Ateneu Santjustenc (SEAS) www.santjust.org/seas

La Inquisició a través dels segles

La institució que coneixem com Inquisició no ha estat una mateixa cosa al llarg dels segles sinó que ha respost a diferents criteris i ha tingut diverses estructures segons el moment històric. Ja des dels primers temps del cristianisme i sobretot des del reconeixement de la religió cristiana el 313 amb l'Edicte de Milà en temps de Constantí el Gran els bisbes tenien la funció de vetllar per la rectitud de la fe i jutjar suposades desviacions. També podien jutjar causes civils i criminals encara que normalment restringides als clergues i monjos, i no als laics, que eren jutjats pels tribunals civils.

Constantí I el Gran.

Quan amb Teodosi I el cristianisme passa a ser l'única religió oficial i permesa i es persegueix l'antiga religió romana, ara anomenada paganisme (edicte de Tessalònica, 380), l'emperador, que era el Pontífex Màxim de la religió romana, ara ho és de la nova religió oficial, el cristianisme. Així l'heretgia que fins llavors era castigada pel bisbe amb l'excomunió ara passa a ser un delicte contra l'emperador i pot ser castigada amb la mort. És l'inici de la intolerància religiosa.

Amb la caiguda de l'Imperi romà d'Occident el 476 i la lenta constitució en els seus antics dominis d'una societat cristiana sota l'autoritat moral del bisbe de Roma, encara que políticament dividida en els diferents regnes de cabdillatge germànic, l'heretgia passa de ser un crim contra l'emperador, que ara no n'hi ha, a ser-ne un contra el fonament mateix de la societat, ja que el cristianisme és l'element aglutinador d'aquesta cristiandat occidental altmedieval.

Tanmateix a Occident, a diferència de l'Imperi romà d'Orient o bizantí, pràcticament no hi va haver heretgies durant la primera meitat de l'edat mitjana. Una situació molt diferent es donava a l'Imperi bizantí amb discussions inacabables sobre la trinitat o la naturalesa de Jesucrist i que originaven diferents heretgies. D'aquí suposo que ve l'expressió de *discussions bizantines*.

La Inquisició medieval

Però el panorama també va canviar a Occident al segle XII amb l'aparició de valdesos i càtars. Uns i altres propugnaven una vida cristiana més acostada a l'evangeli, acusaven l'església de perseguir poder i riqueses i prescindien de la jerarquia eclesiàstica. Tot plegat els feia molt perillosos per als que tenien el poder, tant religiós com polític, d'aquella societat.

Aviat hi ha la reacció contra aquestes heretgies. El papa Alexandre III ordena el 1163 en un concili celebrat a la ciutat de Tours que els bisbes són responsables d'esbrinar (*inquirere*, en llatí, i d'aquí inquisició) la fe dels seus fidels. Els trobats culpables d'heretgia havien de perdre els seus béns i ser lliurats al poder civil perquè els empresonés. Uns vint anys més tard, el 1184, un altre papa junt amb l'emperador del Sacre Imperi, en una assemblea tinguda a Verona ratifiquen i concreten les mesures anteriors. Això és el que s'anomenarà la *Inquisició episcopal*, que dicta ja les primeres penes de mort a la foguera.

El papa Gregori IX.

Al segle següent, concretament el 1231, per la butlla *Excomunicamus* del papa Gregori IX es crea una altra variant d'Inquisició, la *Inquisició monàstica*. A partir d'ara seran els monjos dominics qui duran a terme els processos inquisitorials. La seva potestat és universal, de tota la cristiandat, mentre que el bisbe només tenia autoritat dins del seu bisbat. Aquesta Inquisició monàstica —pròpiament la medieval— es dotà de més estructura: notaris, carcellers, soldats, i passà de perseguir valdesos i càtars a perseguir altres conductes considerades herètiques: espirituals franciscans radicals (els anomenats *fraticelli*), beguins (membres d'associacions de laics que feien vida religiosa fora de les estructures jeràrquiques de l'Església), jueus que feien proselitisme o que havent-se convertit al cristianisme tornaven a les pràctiques judaiques, els acusats de bruixeria i altres causes.

Aquesta Inquisició era itinerant, de poble en poble, i demanava a la gent que delatés els sospitosos. Aquests eren considerants culpables d'entrada i en tot cas havien de demostrar la seva innocència. La tortura estava admesa per arrencar la confessió i la sentència era inapel·lable. Els condemnats eren lliurats finalment al poder civil, que era qui acabava infligint les penes imposades.

La inquisició medieval a Catalunya

Està directament relacionada amb l'expansió del catarisme a Catalunya. Aquesta expansió fou duta a terme per comerciants i artesans en una àrea del nord-oest del territori: Aran, Pallars, Alt Urgell, Andorra, Cerdanya i Alt Berguedà, i també a les ciutats de Lleida i Barcelona. Una altra via d'expansió foren els pastors que amb la transhumància portaren aquesta nova manera d'entendre el cristianisme cap al Priorat i el Maestrat.

El primer intent de combatre el catarisme és una butlla de Gregori IX a l'arquebisbe de Tarragona el 1232 perquè persegueixi els heretges. És l'inici de la Inquisició episcopal a casa nostra. Només un any després les corts catalanes prohibeixen als laics de discutir sobre la fe, de traduir la Bíblia al català i d'ajudar els heretges.

El 1249 el papa Innocenci IV adreça una butlla a Raimon de Penyafort, superior dels dominics a casa nostra, per la qual atorga a aquest orde la Inquisició a la Corona d'Aragó: és l'inici de la Inquisició monàstica o medieval a Catalunya.

Durant tota la segona meitat del segle XIII aquesta Inquisició es dedicarà a la persecució del catarisme. Així foren perseguits alguns nobles catalans que ho eren, com els vescomtes de Castellbò Arnau i Ermessenda, o el senyor de Josa del Cadí, Ramon, juntament amb la seva família. El monarca, en aquest cas Jaume I, sempre va procurar que els inquisidors, que eren del país, no s'excedissin.

Al segle XIV, eradicat el catarisme, la Inquisició entra a casa nostra en una etapa de molta menys activitat.

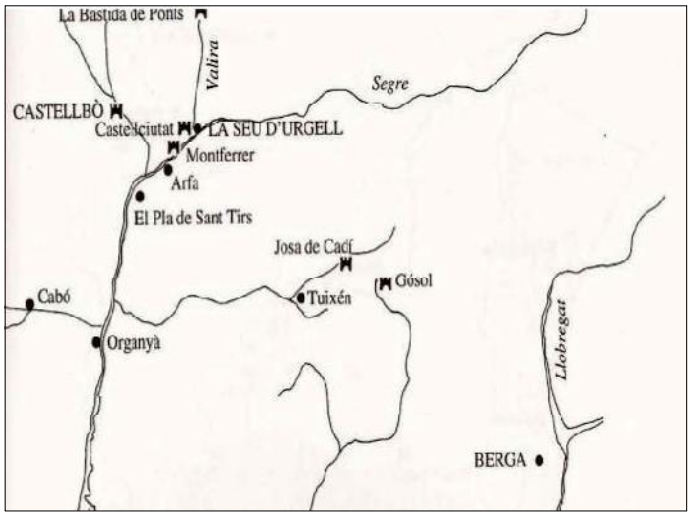

Zona de catarisme a Catalunya.

Malgrat tot s'ocupà dels moviments espiritualistes (franciscans radicals, beguins) i dels judaïtzants (jueus batejats que tornen al judaisme). Recordem que l'assalt als calls catalans va ser el 1344. També s'ocupà dels templers per manament papal, però a casa nostra aquest orde militar, encara que fou despossseït dels seus béns, que majorment passaren a l'Orde de l'Hospital, cal dir que fou declarat lliure de tota heretgia per un concili de bisbes presidit per l'arquebisbe de Tarragona.

No podem deixar el segle XIV sense esmentar la figura de Nicolau Eimeric, que de 1356 a 1391 va ser inquisidor general de la Corona d'Aragó. Aquest gironí, frare dominic, es feu famós per les seves topades amb diferents juristes, i fins i tot amb el poder reial, per voler enfortir i ampliar el camp d'acció de la Inquisició als no cristians: jueus i musulmans. Autor d'un manual d'inquisidors, el *Directorium Inquisitorum*, després de condemnar les obres del metge i teòleg Arnau de Vilanova dirigí els seus esforços cap a la magna obra de Ramon Llull, que també considerava herètica. Aquestes actuacions del frare gironí foren rebutjades amb energia per Pere el Cerimoniós, que l'acabà desterrant dels seus dominis. Eimeric es refugià a la cort papal d'Avinyó i fou allà on escrigué el seu manual per a inquisidors.

Placa recordant Nicolau Eimeric al convent de St.Domènec de Girona.

Al segle següent, el XV, la Inquisició a casa nostra perdé molt de pes davant dels tribunals episcopals, del poder reial i les institucions catalanes (Diputació del General i Consell de Cent).

La Inquisició castellana

Per acabar aquesta breu exposició de la Inquisició a Catalunya cal encara esmentar un fet cabdal que succeí pràcticament fora ja del període medieval, que és el contemplat aquí, però que tingué una gran importància durant tota l'edat moderna. Ens referim a la instal·lació de la *Inquisició castellana* a Catalunya.

Escut de la Inquisició.

A la Corona de Castella no hi va haver una inquisició pròpia durant l'edat mitjana i va ser Isabel la Catòlica qui va demanar al papa que permetés la creació d'aquest tribunal a Castella. La reina estava obsessionada amb la qüestió del criptojudaisme (els jueus batejats que seguien practicant la seva religió d'amagat) i per combatre'l va obtenir del papa la creació de la Inquisició anomenada pels historiadors castellana o espanyola, amb la característica de ser molt dependent de la monarquia. Això fou l'any 1478 i molt poc després, el 1482, Ferran el Catòlic instaurà aquest tribunal a la Corona d'Aragó malgrat l'oposició frontal dels bisbes catalans i de les institucions de Catalunya.

La gran importància d'aquesta Inquisició castellana rau en el fet que va ser l'única institució comuna de la monarquia hispànica en les dues corones, la de Castella i la d'Aragó, fins a la pèrdua de les institucions pròpies catalanes per la derrota de 1714. A casa nostra fou un element de castellanització (els inquisidors i els seus familiars, que gaudien de força poder i nombrosos privilegis, no eren catalans) i de conflicte constant amb les institucions pròpies del país, que acusaven sistemàticament el tribunal d'extralimitar-se en les seves atribucions i d'enriquir-se amb els béns confiscats als acusats.

Ramon Segret
SEAS, gener 2020

Bibliografia: Joan Bada Elias, *La Inquisició a Catalunya*. Editorial Barcanova, Barcelona, 1992.
Imatges tretes d'internet.

L’excursió

Les dues excursions s’inicien a la ciutat de Girona (82 m) i ressegueixen la vall de Sant Daniel fins assolir la muntanya i el castell de Sant Miquel (378).

En aquest punt la curta retorna a Girona pel mateix camí, mentre que la llarga careneja fins al Puig Estela (376), des d’on retorna a Girona pel la vall de la riera de l’Onofre.

La curta és de 9 km i la llarga és de 12 km. Prèviament es farà un recorregut urbà relacionat amb la Inquisició a Girona.

Ambdues excursions recorren extensos alzinars i suredes, llevat de la vall de Sant Daniel on hi ha freixenedes amb oms i pollancres. El terreny és dominat bàsicament per granodiorites (Carbonífer-Permià) amb algunes calcàries i pissarres (Silurià-Devonià) a l’entorn del cim de Sant Miquel.

Castell de Sant Miquel.

Girona amb l’Onyar.

El Canigó (dreta) i les muntanyes de Núria (esquerra) des del castell de Sabnt Miquel.

Vall de Sant Daniel.

Castell de Sant Miquel vist des del sud.